

Predgovor

Človeštvo je s svojim delovanjem, vztrajnim in vse hitrejšim razvojem dejavnosti ter predvsem čezmerno rabo naravnih virov že prestopilo »meje varnega delovanja«. Opozorila pred nevarnostmi posledic podnebnih sprememb niso več nova. Najpogosteje je meja globalnega segrevanja opredeljena pri 1,5 °C, kar pomeni, da se povprečna svetovna temperatura ne sme zvišati za več kot 1,5 °C v primerjavi s predindustrijsko dobo, če se želimo izogniti resnim, celo nepopravljivim posledicam za naše okolje in družbo.

Vreme in podnebje sta, posebej v zmernih geografskih širinah, kaotična sistema, ki se neprestano spreminjata. Zato je ugotavljanje spremenljivosti podnebja po eni strani zanimiva, po drugi pa tudi nehvaležna naloga. Še bolj nehvaležne so projekcije bodoče klime. Težave so povezane z razmeroma kratkimi obdobji, za katera razpolagamo z zanesljivimi meritvami in opazovanji, ter z ne dovolj kvalitetnimi nizi podatkov, ki lahko pripeljejo do nekaterih napačnih zaključkov. Zaradi neprestanega spreminjanja podnebja imamo težave pri opredelitvah izhodiščnega, »normalnega« stanja in ugotavljanju odklonov. Poleg znanstvenih izzivov je pomembno izpostaviti še subjektivnost in človekov kratek podnebni (vremenski) zgodovinski spomin, ko se nam zdi, da se v zadnjih letih vse zelo (nenormalno) spreminja, medtem ko so bile razmere v preteklosti precej bolj stabilne, kar pa vedno ne drži.

V primežu podnebnih sprememb je Evropska komisija septembra 2019 predložila Evropski zeleni načrt, ki med drugim predvideva doseganje podnebne nevtralnosti do srede 21. stoletja. Ambiciozno naj bi glede na leto 1990 prišlo do prepolovitve izpustov toplogrednih plinov do leta 2030. Pozitivno je dejstvo, da tudi po pandemiji Covid-19 na ravni EU ni prišlo do opuščanja okoljskih in podnebnih gradnikov Evropskega zelenega načrta, a izvedljivost konkretnih in medgeneracijsko odgovornih načrtov zadnja leta ogrožajo nestabilne politične razmere v svetu.

Serija podnebnih konferenc v zadnjih letih naj bi predstavljala podporo pospešene- mu udejanjanja Pariškega podnebnega sporazuma (2015), kljub pričakovanjem pa se podnebni pogovori pogosto zaključijo brez oprijemljivih zavez o okrepitvi izvajanja in financiranja podnebnih ukrepov, zgolj s kompromisnimi načelnimi dogovori, brez kvantitativne obveze posameznih držav glede zmanjševanja izpustov toplogrednih plinov ipd.

Slovenska država in družba kot celota že nekaj časa stojita pred odločitvijo, kakšen pristop oziroma sistem delovanja na področju odzivanja in prilagajanja na številne spremembe v okolju bomo vzpostavili in v katero smer jih bomo razvijali. Ali bodo ukrepi skupaj s finančnimi vložki prednostno usmerjeni v prilagajanje in iskanje novih sistemov delovanja človekovih dejavnosti, ali pa bodo prevladovale politike, ki bodo (še naprej) podpirale predvsem ukrepe za zmanjševanje izpostavljenosti in povračilom posledic vse številnejših in obsežnih škod.

Pobuda za pripravo monografije »Ljudje in okoljske spremembe skozi čas« je prišla že v času raziskovalnega dela na interdisciplinarno zasnovanem temeljnem projektu »Vzorci prilagajanja človekovih dejavnosti spremembam v okolju po zadnjem

glacialnem maksimumu v Sloveniji«, ki je pred desetletjem potekalo pod vodstvom dr. Dušana Pluta. Sodelovale so tri raziskovalne inštitucije (Univerza v Ljubljani, Geološki inštitut Slovenije in ZRC Slovenske akademija znanosti in umetnosti), vključeni pa so bili sodelavci s petih raziskovalnih področij (geografija, geologija, arheologija, zgodovina in psihologija). V knjigi predstavljamo del rezultatov triletnega projekta, ki smo jih osvetlili vsak s svojega strokovnega gledišča ter jih interpretirali v kontekstu okoljskih oziroma podnebnih sprememb. Izbrane vsebine smo v preteklih letih nadgradili, podatkovno osvežili in tako pripravili vsebinsko zaokroženo znanstveno monografijo s poudarkom na različnih vidike okoljskih in podnebnih sprememb v daljši časovni perspektivi.

Znanstveno delo gradi šest samostojnih prispevkov sedmih avtorjev, sodelavcev treh oddelkov Filozofske fakultete, ki smo jih vsebinsko umestili v dva vsebinska sklopa. V prvem, analitičnem delu, so predstavljeni prispevki, ki podrobno prikazujejo **dosedanje spremembe v okolju**. Prvi, z naslovom *Globalne spremembe v okolju*, vsebinsko izčrpno informira bralca in opozori na različne vidike obravnave sprememb v okolju (predstavi različne vzroke in posledice, obstoječe scenarije, potrebo po različnih oblikah prilagajanja idr.). Sledita prispevka avtorjev, ki inovativno in kronološko vrednotita tako dejanske spremembe v okolju v določenem obdobju, istočasno pa so predstavljeni tudi različni metodološki pristopi za njihovo raziskovanje. Prispevek *Historično prilagajanje ekstremnim okoljskim situacijam na slovenskem s poudarkom na 16. in 17. stoletju – z nauki za prihodnost s predstavitev konkretnih primerov prilagajanja v 16. in 17. stoletju* išče povezave z današnjim časom ter se osredotoča na izkušnje preteklosti, ki bi nam lahko koristile tudi danes. Za razumevanje dimenzije problema podnebnih sprememb je, v prispevku *Nekateri vidiki spreminjanja podnebja na slovenskem v instrumentalnem obdobju*, sistematično in podrobno predstavljen niz podatkov, ki kaže na podnebne spremembe pri nas v zadnjih 150 letih. V drugem delu smo se bolj osredotočili na **zaznavanje in odzivanje človeka** na spremembe v okolju. Uvodoma je v prispevku *Precepi podnebnih sprememb* poglobljeno predstavljen psihološki vidik zaznave in odzivanja človeka. Ta teoretično-metodološki prispevek dopolnjujemo s predstavitev rezultatov obsežne raziskave med slovenskim prebivalstvom (*Zaznavanje in odzivanje prebivalcev Slovenije na spremembe v okolju*). Zadnji prispevek *Podnebne spremembe in kmetijstvo – negotovost slovenskega kmeta, odzivanje in iskanje rešitev*, na osnovi raziskave med kmeti pokaže predvsem razlike v zaznavanju podnebnih sprememb slovenskega kmeta in prevladujoče načine prilagajanja nanje.

Potreba po razumevanju dogajanja v okolju, posledicah izvajanja številnih človekovih dejavnosti in okoljskih sprememb postaja vse aktualnejša, žal pa še vedno spremljamo sektorske pristope v ukrepanju. Avtorji pričujočega dela smo s prispevki želeli predstaviti mozaik pristopov in pogledov na sicer obsežno problematiko. Ostajamo osredotočeni na razmere v Sloveniji in verjamemo, da bo del ugotovitev dobro izhodišče tako pri nadaljnjem spremljanju procesov kot tudi podpora bolj ciljno naravnanim ukrepom.

Urednika Barbara Lampič in Darko Ogrin